

Блиски исток и Балкан у систему спојених судова

УДК 355.426(5-11+497)

Милутин Миленковић

У пребогатој и веома поучној хроници блискоисточних сукоба, кроз векове и сада, либанско поглавље новије историје тог региона значајно је и за балканске народе. Југоисточно полуострво Европе и источне обале Средоземља тесно су повезани историјским нитима, цивилизацијским традицијама и менталним склоповима који из тога произилазе.

Трагедија Босне и Херцеговине, као једна од последица разбијања претходне Југославије, пружа запањујућу компаративну фактографију, узбудљиву за сваког познаваоца блискоисточне прошлости. Исте авети јавиле су се у два временска и географска издања. Чак и кад су поједини поступци и држање актера либанске и босанске судбине различити, показује се да се на анализираним грешкама једног ранијег пројекта припремао терен за третман сличних проблема, али на измењеном простору и са новим учесницима. Глобално гледајући, готово целокупна игра великих сила „на брдовитом Балкану“ јавља се као поправни испит за остваривање недостигнутих стратегијских интереса и циљева на попршту либанског страдања.

По свему судећи, „босанска кланица“ прошла је кроз готово све етапе које су биле досуђене Либану. Наиме, у оба случаја, када је домаћа напетост достигла висок степен, приближивши се тачки експлозије, страни интересенти су већ имали јака упоришта у деловима супротстављених снага. Радило се више о избору тренутка и вештини пропагандног уобличавања отвореног оружаног судара.

Неке од тих етапа краће су трајале на једној него на другој страни, али уз већи степен разарања и више убијања. Ипак, постоји нешто што се није догодило према либанској матрици: узимање талаца и убилачки међусобни обрачуни војно-политичких вођа у Босни су, барем за сада, избегнути. Међутим, заједничко за Либан и Босну је и то што су највеће жртве поднели они друштвени слојеви који су имали најмање удела у војно-политичким амбицијама и који, објективно, нису могли очекивати значајну промену свог положаја ни у којој верзији коначног исхода ратне голготе.

Уз неугодне методе, ипак је у оба рата постигнута равнотежа снага, у којој је свима морало постати јасно да ту нема победника, ни побеђених.

У деценијама „хладног рата“ арапско-израелски сукоб био је најдуготрајнији и најсложенији комплекс блоковских манипулација, повремених одмеравања војних снага и перманентне игре великих заштитника са судбином зараћених штићеника. У међублоковском рвању за војну надмоћ, за привлачење (где је могуће) и насилно потчињавање (кад је

нужно) мањих и слабијих ванблоковских земаља, тај регионални сукоб добијао је веома често и глобално значење. Опасност од његовог ширења не само у правцу међублоковске конфронтације већ и у смислу сејања неспоразума унутар постојећих блоковских и других савеза чинила је од тог сукоба поприште најактивнијих, готово непрекидних, видљивих и, још више, тајних интервенција, сплетак, изненадних удара и небројених невиних жртава,

Као објективно најтврђа срж тог комплекса појавила се још од стварања Израела (1948) проблематика судбине арапског народа бивше британске управне („мандатне“) области Палестине. Масовно исељавање тог становништва пред наступањем нове, јако мотивисане, добро организоване и вођене израелске армије и, касније, оспорено право тих избеглица на повратак у заичај – пружали су веома тешку, хуманитарно потресну, политички и правно захвалну подлогу за бескрајна оптуживања, нагађања и спорења пред међународним форумима. Око тог мноштва противуречних аргумената окупљале су се арапске, исламске, несврстане, источнблоковске и друге снаге – на једној – и силе заштитнице Израела, углавном из круга водећих центара Запада – на другој страни.

Као простор на којем су се сви ти спорови, претензије и сукобљене интересне везе укрстили и изазвали петнаестогодишњи жестоки грађански рат, с нескривеним страним учешћем, није се појавила територија Палестине, већ део левантинске обале на којем се сместила мала, до тада веома просперитетна и демократска парламентарна република – Либан. Она је имала несрећу да буде састављена од разноликог верско-етничког становништва у крхкој уставно-политичкој равнотежи, коју је развој догађаја у једном тренутку разорио. А онда су нагннули спољни интересенти, који су преко тог простора пожелели не само мало географско померање својих интересних зона већ и ширу регионалну реконструкцију односа снага, значајну за глобалне односе.

Заштитници појединих струја у либанском грађанском рату спремно су одвајали милијарде долара годишње за помоћ својим пуленима, а локално блискоисточно становништво било је гурнуто у узајамну нетрпељивост, мржњу до уништења и самопрегор на братоубилачким правцима да је морало „крвљу, знојем и сузама“ (како је у другој прилици говорио Винстон Черчил) да плаћа цену објективних историјских наслеђа, али и субјективних домаћих војно-политичких амбиција. Општа појава која је у Либану била веома видна у годинама страдања јесте то да су највеће жртве поднели они друштвени слојеви који су имали најмање удела у тим амбицијама и који, објективно, нису могли да очекују значајну промену свог положаја ни у којој верзији коначног исхода те голготе. Неки други су се, међутим, учврстили на власти и у командама разних одреда и милиција, прославили се или обогатили, да би, на крају, и најутицајнији међу њима током тих ужаса сишли са сцене; неки природном смрћу, а већина као жртве атентата, у којима су им страдале и породице са малолетним унукадима.

Свако ко из нашег, југословенског видног поља сачињава билансну анализу либанске драме мора да се суочи са наметљивим питањем, које притиска сећања и разум, није ли све то, *mutatis mutandis*, и прича о босанскохерцеговачком смртишту.

Зашто је запаљен Либан?

После Насерове смрти (1970) и слабљења материјалне снаге СССР-а у све скупљој и исцрпљујућој трци наоружавања и хегемонизма, Вашингтон је предузео добро планирану и истрајно остваривану дипломатску офанзиву на правцу постепеног смиривања израелско-арапског сукоба путем сепаратног нормализовања односа између Израела и појединих његових суседа. То је била тактика позната под формулом „корак по корак“, чији је главни и успешни реализатор у осмој деценији био Хенри Кисинџер. Он је тих година припремао сепаратни мир између Израела и Египта, који је закључен у летњој резиденцији председника САД у Кемп Дејвиду 1979. године.

Управо у том периоду одиграо се и најодлучнији координирани напад на војне и политичке положаје Палестинаца у израелском суседству. Као саучесници у извођењу тог напада појавиле су се не само америчко-израелске, француске и британске снаге већ и неколико важних арапских центара, који су из више разлога зазирали од све веће снаге и међународног утицаја палестинских организација окупљаних у ПЛО. Тако је у септембру 1970. у Јордану, где су Палестинци заиста постали тешко прихватљива „држава у држави“ која је угрожавала и саму краљевску власт, припремљен тежак оружани обрачун с њиховим јединицама, али и са већином цивилног становништва избегличког статуса и палестинског опредељења. То је био „црни септембар“, по којем се одмах назвала једна од осветничко-терористичких организација. Пало је том приликом око 20.000 палестинских глава, а протерано је око 400.000 Палестинаца. Већина је прешла у Либан, где су их прихватиле претежно сиромашне насеристичке, панарапске, социјално-политички ангазоване организације и муслиманске, углавном сунитске масе. Центар палестинске војне и политичке снаге пренесен је из Јордана у Либан, према којем је Сирија одавно имала братско-заштитничких, али и анексионих претензија, с обзиром на велику сродност већине племенских групација с обе стране границе.

Поремећај етничко-верске и политичке равнотеже који је та миграција изазвала у Либану, уз наглашено самостална и са домаћинима некоординирана војна дејства против израелских циљева преко границе јужног Либана, при чему је либанска регуларна армија показала неефикасност и недовољне потенцијале, био је подлога за касније дугогодишње ратно страдање, чији трагови још нису избрисани, нити је потпуни мир завладао. Напротив, све су чешћи рецидиви у виду терористичких акција против Израела или израелских бомбардовања појединих циљева у Либану, а обнова порушених делова и објеката

напредује веома споро, јер су изневерена многа инострана обећања и домаћи планови.

Ипак, неки циљеви спољних инспиратора либанске драме барем делимично су остварени. Египат је извучен из совјетске (касније руске) интересне орбите, иако је цену за сепаратни мир са Израелом платио главом и сам председник Анвар ел Садат. Ирак је паралисан као један од некад јаких центара антизападнoг окупљања Арапа, јер је дао добре поводе за широку међународну војну операцију „Пустињска олуја“ (почетком 1991) и за касније беспoштeдне и нехумане санкције, које су га елиминисале и као петролејског конкурента на светском тржишту; саудијски и пратећи прозападни блок међу Арапима је ојачан, Палестинци су присиљени на реалистично смањивање сопствених државотворних захтева до нивоа контролисане локалне аутономије, а диференцијација између палестинских табора води ка све жешћем обрачунавању између екстремних фундаменталистичких терористичких група и умерених струја под вођством Арафата. Таква конфронтација се, међутим, јавља и међу Израелцима, добијајући и, до сада невиђене на тој страни, видове тешког политичког тероризма против легитимне власти (убиство премијера Лицака Рабина).

У пребогатој и веома поучној хроници блискоисточних сукоба кроз векове и у садашње време, либанско поглавље новије историје тог региона посебно је значајно и за балканске народе. Југоисточно полуострво Европе и источне обале Средоземља тесно су повезани и историјским нитима, и цивилизацијским традицијама, и менталним склоповима који из тога произилазе. Говорећи језиком физике, у тој корелацији имамо феномен спојених судова.

Исте авети у два издања

Трагедија Босне и Херцеговине, као једна од последица злочиначког разбијања друге Југославије, пружа запањујућу компаративну фактографију, узбудљиву за сваког познаваоца блиске блискоисточне прошлости – исте авети јављају се у два временска и географска издања. Чак и кад су поједини поступци и држање актера либанске и босанске судбине различити, показује се да се на анализираним грешкама једног ранијег пројекта припремао терен за третман истих проблема, али на измењеном простору и са новим учесницима. Готово цела игра великих сила „на брдовитом Балкану“ јавља се као поправни испит за остваривање недостигнутих циљева на попришту либанског страдања.

И либанска, и босанска криза избиле су у тренуцима када су водећи западни стратеги настојали да остваре заокрет у односима са најутицајнијим чиниоцима исламског дела света. Раније СССР, а онда и Русија, присиљени су на дезангажовање у претежно муслиманским деловима Африке, Блиског истока, па и Азије, где се око тога још воде борбе. Западу је потребно да неутралише, или барем да изолије, оне екстремне антизападне фундаменталистичке струје које су га прогласиле за „вели-

ког сотону“ и воде терористички рат против његових циљева. Истовремено, треба ојачати што је могуће више акционе способности прозападних исламских земаља (као што су Саудијска Арабија, Турска, Пакистан и друге). Треба, такође, ублажити, а затим и сасвим превладати израелско-арапске антагонизме. У оквиру тога, палестинско питање треба ослободити западне одговорности, показати добру вољу и дати привлачне понуде за престанак тог сукоба, уз задовољење барем минималних палестинских националних права. Исламску солидарност, која се јавно највише изражава у међувладиној Организацији исламске конференције и у хуманитарном невладином савезу исламских верских заједница, Рабита, треба преусмерити на терен без антизападних инспирација...

Либански грађански рат, уз ангажовање Сирије и ПЛО, а затим и уз директно учешће Израела, САД итд., омогућио је само успех у почетним продорима тој западној, тачније америчко-израелској стратегији: тим ратом одмах је био паралисан антизападни део арапског света, познат под називом „Фронт одбијања мира са Израелом“. Либанско крваво коло омогућило је и да се, без ефикасног сиријско-палестинског одупирања Кисинџеровој стратегији и тактици „корак по корак“, постигне наведени египатско-израелски мир. Али, даље се није могло на крилима либанске авантуре. Шта више, иако је палестинско-сиријски отпор блокиран, отвориле су се нове, још опасније и убиственије варијанте распаљеног исламско-шиитског тероризма с елементима „ка-миказа-метода“. У директној војној интервенцији Израела против Либана у лето 1982, а затим и током искрцавања америчког контингента са јединицама британских, француских и мањих италијанских снага, у јесен исте године, доживели су тешке поразе, и у људству, и у војној кредибилности. У таквим настојањима и борбама, међутим, нема одустајања: „Где ја стадох, ти продужи“.

Сврставање САД, Немачке, а и неких других западних сила на страну босанских муслимана – пропагандно претворених у једине Босанце, а против „агресије Срба“ (који су, наводно, дошли из Србије), омогућило је да се од 1992. године обнове војне и економско-политичке везе Запада, па и Израела, са све ширим кругом исламских земаља. Те везе су неопходне за успостављање тзв. новог светског поретка са „САД као водећом силом света“ (како отворено говоре Буш, Клинтон и, нарочито, Дол и слични). Чак је и Израел добио прилику да се сврста на исламску страну, јер то сада није његово опасно арапско окружење, већ релативно далеки и увек запаљиви балкански простор. Исламска конференција добила је нову жижу окупљања и солидарног иступања на светској сцени, а то јој је неопходно за потискивање великих подвојености и сукоба међу њеним чланицама.

Глобално гледајући, страдања Либана и Босне служе истим стратегијским интересима и циљевима. При томе је терен за поправни испит на Балкану боље припремљен. Претходила му је, уосталом, „Пустињска олуја“, а њу је требало што боље валоризовати у што дужем трајању

корисних ефеката и што дубљем захвату у суштину односа исламских земаља и водећих сила Запада, с директном напоменом: „под вођством САД“.

Национал-етатизам на делу

Сви у Либану говоре истим језиком, иако припадају разним верским традицијама, разним култовима и сектама унутар три аутохтоне моно-теистичке религије. Они су се сви дуго изјашњавали као припадници исте, арапске нације, имали су уставноправна правила за учешће у најважнијим органима власти, отворене границе, слободу кретања и пословања на међународном плану... Али, и своје посебне, конкурентске и често политички супротстављене клановско-верске и партијске организације са паравојним милицијама за заштиту својих вођа, имовине и најважнијих објеката. Централна власт, регуларне војне и полицијске снаге нису имале потпуну контролу ни над домаћим клановима, ни над граничним преласцима свакаквих кријумчара и товара, укључујући и војну опрему. Инострани центри опште трговине, уз коју је често ишло и полулегално или илегално војно снабдевање, као и обавештајне мреже ослоњене на домаће интересне и религиозне везе, прекрили су лепи либански природни, привредни и војно-политички пејсаж.

Социјално-политичка напетост порасла је у Либану седамдесетих година због трајне израелско-арапске кризе у региону и кретања разних група арапског становништва. Нарушена је равнотежа унутрашњих либанских етничких и верских група, а „кључеви“ за поделу власти трпели су све жешћа оспоравања. Тако ослабљена државно-друштвена зграда била је подесан циљ, и велики изазов, за планере блискоисточних токова према тежњама да се оствари све шири, па најзад и генерални глобални диктат мале групе најбогатијих сила.

Веома сличан процес преживљавала је и тадашња југословенска република Босна и Херцеговина. Тамо: маронити, шиити, сунити, Друзи... Овде: православци, муслимани, католици, Јевреји... Није било масовног доласка бујице усељеника као у Либану, али је у БиХ административном одлуком државно-партијског врха припадност исламу проглашена за национално опредељење, па је одредница муслиман добила велико почетно слово и посебно уважавање као једина национална особеност која оправдава постојање БиХ као засебне и суверене државе у ери афирмације национал-етатизма, а не држава грађана који имају низ личних права, међу којима и право на верско и национално опредељење. Проглашење верске припадности за нацију, што се ни у једној муслиманској заједници није пре тога десило, и третирање тако формиране националности као носећег стуба државне зграде, довело је до губитка српске већине у националној структури БиХ, јер су се многи муслимани који су се већ били определили као Срби или Хрвати, или су се изјашњавали као национално неопредељени грађани, после тога изјаснили као муслимани, у природној жељи да своје аутохтоно бора-

ште у БиХ још чвршће легитимишу. Било је, наравно, и практичних, често каријеристичких предности које је доносио приоритет муслиманског „кључа“ у расподели привлачних функција.

Као по узору на Либан, и у тако реконструисаној и национализмом захваћеној БиХ убрзо се развило политичко и културно, а онда и партијско организовање на основу верске припадности. Како је напетост расла, јављали су се, уз такве националне и националистичке партије, и полутајни оружани одреди, или се у јединицама и штабовима територијалне одбране одигравала борба за формирање „својих“ формација, науштрб улоге и угледа регуларних војних и полицијских снага.

Кад је домаћа напетост достигла висок степен, приближивши се тачки експлозије, страни интересенти су већ имали јака упоришта у деловима супротстављених снага. Радило се све више о избору тренутка и вештини пропагандног уобличења отвореног оружаног судара. И у том погледу либанска и босанска решења показала су се као планско-оперативни близанци. На верско-породичним или празничним окупљањима почели су да избијају инциденти, који су добили велики одјек, изазивајући типичне реакције групне солидарности на најширем плану, и прву проливену крв претворили у токове крви грађанског рата.

У Либану: 13. априла 1975. свађа и туча маронитско-хришћанских и муслиманских младића на малом простору једног бејрутског кварта, где се црква и џамија готово додирују, тако да понекад молитве са минарета, појачане преко звучника, сметају другој заједници. Пошто су хришћани добили више удараца, њихови наоружани људи из паравојне маронитске формације Фаланге сачекују истог дана поподне, у заседи, аутобус којим се група муслимана враћа са своје свечаности, заустављају возило и рафалима убијају све путнике, међу којима и двоје деце.

У Сарајеву: на свадбеној свечаности са српским обележјима, код цркве Светог Николе у претежно муслиманском делу града, 1. марта 1992, пуцају неки провокатори. Убијен је младожењин стриц. Следе барикаде и цео репертоар верско-политичког грађанског рата. Убрзо, водеће западне силе, под најснажнијим утицајем уједињене и осокољене Немачке, признају као правно ваљану одлуку муслиманског вођства о отцепљењу од Југославије, игноришући јасно на референдуму изражену вољу Срба из БиХ да остану у Југославији као заједничкој држави и њихово непристајање на даље цепање свог националног бића и на статус мањине у сопственој постојбини.

Као што је јачање палестинског и сиријског међународног утицаја почетком седамдесетих година (првенствено под утицајем Покрета несврстаности и окупљањем јаке већине у Генералној скупштини УН и на другим форумима) ометало планове САД за увођење политике сепаратног израелско-арапског споразумевања, на сличан начин је и буђење српске историјске свести, пред све очигледнијим сепаратистичко-шовинистичким таласима за разбијање Југославије, кварило пројекте о обнављању старих централноевропских и турских претензија на контролу целог југоистока Европе. Те претезније изјавиле су се у

овоме веку у два светска рата, те се указивала прилика да се остваре путем „рата сувих бајонета“.

Било је у тим тренуцима прегрејаних емоција и пренагљених потеза и од стране појединих српских политичких партија, организација и личности, што се, по правилу, догађа кад се подигну таласи масовног полета и, посебно, кад се руше темељи једног државног поретка и друштвеног уређења. Национална еуфорија у свим сегментима становништва дотадашње Југославије била је управо пожељно масовно стање духова које брзо води у интернационализацију интерних свађа и сукоба под изговором спасавања мира у том делу Европе, заштите угрожених етничких заједница и очувања људских права грађана, што је већ тада прилично цинично наглашавано. Ускоро су уведене опште санкције против свих припадника и органа СРЈ, без икаквих обзира према њиховим људским правима, имовини и преживљавању, па чак и без обзира на то да ли припадају српској нацији и да ли подржавају политику владајуће снаге. Примењен је, дакле, метод колективног кажњавања целог становништва једне државе, иако се свако такво кажњавање без доказивања индивидуалне кривице сматра недопустивом злоупотребом силе над личној судбини људског бића.

У Либану санкције нису примењене иако је грађански рат одмах постао веома суров и разоран, а сукоб је интернационализован убрзо по избијању. Међутим, свака од зараћених и споља умешаних снага (прво и највише Израел и Сирија, а онда и САД, Француска, Британија...) имала је своје штићенике на некој страни либанског фронта, које није могла издвојити из евентуалне примене санкција, или у обрнутом смеру своје заштитнике с правом вета у Савету безбедности. На југословенском тлу тај чинилац за онемогућавање диктата најмоћнијих није постојао, јер је светски баланс снага значајно поремећен у поређењу са стањем од пре 20 година. Зато се и Русија изјаснила за садејство са Западом у осуди и увођењу санкција против СРЈ, док се Кина начелно ограђивала од те нехумане и суштински ванправне методе, али се задовољавала уздржавањем од гласања кад год је затезана омча око врата СР Југославије. На те промене светске равнотеже снага главни актери подгревања, а онда привидног гашења балканског пожара највише су и рачунали кад су своје незавршене циљеве на Блиском истоку поново активирали на рушевинама Југославије. План интернационализације грађанског и верског рата у БиХ био је од самог почетка те трагедије у функцији много ширих глобалних пројеката.

Без победника и побеђених

Све је више мемоарских списа, изјава, интервјуа и докумената у којима се јавно говори о конкретним аспектима, циљевима и улогама појединих најодговорнијих страних чинилаца у босанско-херцеговачком страдању. Добро обавештене и компетентне личности, као што су лорд Карингтон, министри Ђани де Микелис и Ролан Дима, генерали Мекен-

зи, Моријон, Роуз, Валгрен и други, посредници у име Европске уније и УН Дејвид Овен и Торвалд Столтенберг, а посебно истрајни Јасуши Акаши, пружили су светској јавности богату слику веома прљаве надградње над тим промашеним страстима и мржњама међу југословенским народима. У последње време и неке истакнуте „звезде“ сецесионистичких злочина над државом којој су били заклетни дају такође веома убедљиве, често самохвалисаве аргументе о томе ко је, зашто и како разбијао Југославију. Сличних сведочења има и у односу на раздирање Либана. Најупечатљивија је у вези с тим, чини се, била предсмртна изјава вође либанских хришћанско-маронитских фалангиста, старог Пјера Цемајила, који је горко констатовао: „Жалосно је што тек сада схватамо да су Американци овде због својих, а не због наших интереса. Ако им буде одговарало да нас продају, они ће то учинити. Ми губимо рат.“ И, могло би се рећи: изгубили су га. Или, да га сигурно нису добили, без обзира на велику заштиту и издашно војно снабдевање с америчке и израелске стране.

Либански рат је завршен без победника и побеђених, али је расподела власти померена на штету раније владајуће хришћанске струје, а у корист новонастале већине муслиманских групација. Међутим, главни корисник је, до сада барем, суседна Сирија, која је задржала и оружаном присуство на великом делу либанске територије, и знатан политички утицај у тој разореној земљи, која се тешко и споро обнавља. Јер, страни капитал се нерадо упућује у државе са недовољно јасним правно-политичким системом и несигурном одбраном.

Израел је и после знатних људских губитака и високе материјалне цене освајачке авантуре у Либану од 1982. до 1984. године повукао своје снаге из околине Бејрута и са знатних пространстава које је био заузео у јужној половини „блискоисточне Швајцарске“, а задржао је само непосредну контролу над „тампон-зоном“ у граничном делу Јужног Либана. Четворна војна интервенција, под вођством САД, претворила се у фијаско о којем се у Вашингтону нерадо мисли, а камоли говори.

Веома значајна, а потискивана страница либанског ратног периода могла би да има наслов: ојачани тероризам. Та последица ратног лудила које је трајало готово читав век једне генерације (они који су рођени на почетку тог рата стигли су да у њему понесу пушке на прве линије) нерадо се анализира, али историјски не може да се занемари.

Уместо палестинског борбеног језгра, које је прихватало и методе класификоване као међународни тероризам, за време либанског ратовања појавила се, оснажила и проширила до америчких, француских и других светских прагова нова формација крајње самопожртвованих фанатика у терористичком тајном строју. Долазећи највише из Ирана и Авганистана, шиитски верски фанатици добили су од хомеинистичких центара и америчких тајних војнообавештајних инструктора (каква спрега две антагонистичке струје на два географски блиска подручја) такве мотивационе подстицаје (исламски фундаментализам) и герилско-

-терористичку обуку и опрему (ЦИА у Авганистану) да су се убрзо, преко Либана, проширили и на Египат, Алжир, Турску, па и на европско и америчко тле. Тај зелени „пламени мач“ (или те „стреле одапете у име Алаха“) доспео је, заједно с америчким инструкторима, и на поприште босанскохерцеговачких брда, удружујући се са следбеницима Изетбеговићеве „Исламске декларације“ и неоуасташким зликовцима.

Покушаји САД да покажу повећано разумевање, па и наклоност за исламске масе широм света и блиско пријатељство са таквим државама, као што је феудална теократска монархија Саудијска Арабија (где је ту брига за људска права и демократију, по којој САД наводно бирају савезнике?), нису довели до демобилизације или макар слабљења терористичких редова. Напротив, фанатизован до самоубилачких размера, исламски тероризам види у попуштању Запада знаке сопствених продора и тежи да их што више прошири. Либан је био дуготрајно регрутно и сабирно подручје, као и простор за обуку и каљење таквих група, али се са гашењем либанског грађанског рата није угасио, већ се проширио талас терора. Он сада настоји да у БиХ изгради свој европски бастион, који би требало да служи истим циљевима и да координира активности са таквим покретима на јужним и источним обалама Медитерана.

Опседнуте непосредним и краткорочним политичким рачуницама, највише у вези с улогом муслиманског лобија у изборним одмеравањима снага у Западној Европи и САД, владајуће екипе у тим високоразвијеним и богатим земљама стављају, дугорочно гледано, и своје вратове под ножеве разних терористичких уцена које могу да пожању безброј невиних глава. Релативно су ретке и немају довољно утицаја повремене опомене које се и у америчкој, и у западноевропској јавности чују поводом тог терористичког таласа исламског порекла.

Нова битна стратегијска грешка

У припремању, потпаљивању, динамичкој ескалацији и, најзад, неминовном престанку непријатељстава пошто су исцрпљене снаге, а победу није добила ниједна страна, и босанска кланица прошла је кроз све етапе које су биле досуђене и Либану. Неке од тих етапа краће су трајале на једној, него на другој страни, али уз већи степен разарања и више убијања. Друге фазе (на пример, узимање талаца, или убилачки међусобни обрачуни војно-политичких вођа, чак и у истом табору) у Босни су избегнуте, или су у зачетку сузбијене. Све у свему, матрице балканског поправног испита „новог светског поретка“ и његовог претходног неуспеха на Блиском истоку показују запањујућу сличност.

И поред пажљивог изучавања либанског искуства, главни кормилари босанске репризе нису избегли нову, значајну стратегијску грешку у процени перспектива, ризика и добити. Мислећи категоријским апаратом великих сила, посебно водеће снаге у јединој преосталој војној алијанси глобалне респектабилности, бирали су подручје сукоба, одре-

живали његов интензитет, нудили партнерства за разне етапе и степеновали притисак против „лоших момака“ које треба поразити ради привлачења нових савезника и опомене латентним новим противницима или конкурентима. Сукоб ниског интензитета на Балкану обезбедио је у првим фазама жељену усклађеност циљева „водеће силе света“ и великог броја богатих и утицајних исламских земаља, ублажио је њихову конфронтацију с Израелом и светским јеврејским организацијама, изоловао је умногоме СРЈ и српски народ, остварио је окупљање и дисциплиновање чланства Организације за европску безбедност и сарадњу, УН (ЕУ), ММФ итд. на наређеном колективном бојкоту људства, права и интереса СРЈ и Срба из крајина, чак и кад је такво наметнуто понашање многим државама доносило штете које им нико није надокнађивао... Глобалним диктатом увежбаване су нове методе њихове наметљиве експанзије у „бескрвном ратовању“.

Међутим, орах се показао тврђим него што су светски мултинационални планери очекивали. Народ није „полудео од санкција“ – како су неки аутори очекивали, нити је кренуо „куком и мотиком“ против власти „која га је дотле довела“. Напротив, почели су да се јављају сасвим супротни ефекти: свесно или подсвесно, становништво Србије и Црне Горе све више је губило и симпатије, и поштовање према ауторима „новог светског поретка“, а привлачност њиховог друштвено-политичког модела губила је ореол чак и међу онима који су исељавањем у те делове света потражили нови животни пут. Све је ређи био иоле утицајан глас у СРЈ из било којег идејно-партијског смера који је могао да правда политику коју су САД и Немачка наметнуле осталом свету у односу према Југославији. Политика гушења СРЈ изгубила је прво битку на пресудном терену – у народу и на политичкој сцени Југославије, а онда су почели све брже да пуцају и шавови те стратегије на њеним извориштима. План о гушењу СРЈ без директног војног насиља САД и Немачке изјавио се, као и очекивање да ће приближавање циљева и борбених задатака НАТО-а и Исламске конференције суштински променити однос исламског дела света према „великом сотони“, те да ће и претње тероризма, и отпор према „новом светском поретку“ значајно ослабити и постепено нестати, отварајући еру несметане економске сарадње с исламским, веома привлачним тржиштима и капиталом. Међутим, да би се спасли од пораза, штићеници чије су снаге биле слабе за циљеве које су себи поставили и на које су се пред заштитницима обавезали, морала је да се употреби оружана снага НАТО-а са САД на челу. Недостојна по себи, а недовољно ефикасна по резултатима у првим налетима, та војна интервенција најснажнијег светског савеза против једне релативно минорне народне војске локалних, босанских Срба само је повећала дилеме о улози и неслагања о начину употребе баснословно скупих ефектива који су упрегнути у једну сумњиву целисходност.

Поврх свега, ружне намере и улоге многих најагресивнијих страних актера у распаду Југославије и подстицању рата у Хрватској и у Босни

почеле су да се разоткривају у мемоарима, документима, интервјуима и изјавама личности које су биле у најужим круговима оних влада, органа и организација Европске уније, НАТО-а итд. које су водиле игру на Балкану. Непријатни сведоци претварали су се у оштре тужиоце када би отишли с функција које су обављали у интернационализованој југословенској драми (Карингтон, Мекензи, Де Микелис, Ролан Дима, Мајкл Роуз, Дејвид Овен итд.). Расположење светске јавности почело је да се мења, а методи фабриковања антисрпског светског јавног мњења путем плаћених аранжмана са специјализованим агенцијама и политичарима лобистима изазивали су све шире гнушање и осуде. Онда су, као и на Блиском истоку, формиране контакт-групе за тражење компромисног исхода. Активирана је и овде, као и тамо, летећа дипломатија неуморних, агресивних посредника са батином у једној и шаргарепом у другој руци – у најбољој традицији чувене америчке Монроове доктрине за поступање према Латинској Америци. Штићеницима је наређено како да се понашају ако желе да им се и даље пружају појасеви за спасавање, као и да се одрекну захтева и очекивања да ће им се донети ловорови венци тријумфа. Чак је наређено, и формално изведено, удруживање снага две заштићене стране – Хрватске и Изетбеговићеве редуковане Босне – иако је такав експеримент пропао и на много ужем, само градском терену, у функционисању комуналних служби Мостара под директном немачком управом. Ипак, са Вореном Кристофером иза леђа, у необично истакнутој инсценизи контроле и заштите, потписан је уговор о Босанско-хрватској Федерацији, која, осим неколико сличних папира, није произвела ниједну практичну меру заједништва у обновљеном поверењу.

Уз те одиозне методе, ипак је постигнута равнотежа снага и свима је морало постати јасно да ту нема победника, ни побеђених. Заморени и исцрпљени, разочарани у односу на превелика очекивања и заносе које су гајили и нереално сејали око себе, ратници су морали да прихвате стварност. Као у Либану 1989, дошло је и у Босни до последњих трзаја војничке офанзивности, пале су многе нове жртве, одвојене су од својих кућа и њива – или поубијане – још десетине хиљада невиних људи, линије додира сукобљених страна су померене у правцу који је већ био наговештен као мера реалне поделе територија.

Залагањем арапске контакт-групе за смиривање либанског рата (Мароко, Алжир и Саудијска Арабија, у сарадњи са САД и СССР-ом) сазвана је новембра 1989. конференција за окончање тог крвопролића. Као најподеснији састав који о томе може да одлучује одређен је либански парламент, који је, истина, био изабран 17 година раније, али је једини могао да сакупи кворум преживелих чланова. Он је имао законодавна овлашћења док му је трајао мандат, па се за невољу могла допустити претпоставка његовог легитимитета и после истека мандата, јер нови орган континуитета државног и народног суверенитета није биран. Да би се мирније радило, изван домаћаја било чије артиљерије и терористичких напада, па и без великог публицитета и узнемиравања

домаће јавности због сваке фазе погађања, одлучено је да се то заседање не држи на тлу Либана, већ у удаљеном градићу Таефу, мирном, пријатном летовалишту саудијске аристократије. У таквом амбијенту, далеко од својих паравојних јединица и команданата којима се то није свиђало, парламентарци су се сложили да рат мора одмах да престане; да треба изабрати нови парламент, нову владу и новог шефа државе; да се промени кључ поделе парламентарних мандата, тако да више не буде 54 хришћана према 45 муслимана, већ да састав буде пола-пола; да шеф државе буде хришћанин-маронит, али да му се знатно умање овлашћења у корист председника владе, који треба да буде муслиман-сунит; да председник парламента буде муслиман-шиит, а да се за остале функције не примењују никакви верски или национални кључеви, већ утакмица способности, или – за изборна места – демократски принцип већине гласова. Све паравојне снаге трабало је, према том споразуму, да се разоружају, распусте и делимично реинтегришу у регуларну либанску армију. За то је остављен вишемесечни рок. Договорено је да сиријске трупе остану у Либану ради сарадње са домаћим снагама у одржавању реда, а да се у року од две године закључи сиријско-либански уговор о даљој војној сарадњи и безбедности. Одбијен је муслимански захтев да се за све функције и сва изборна места уведе принцип „нумеричке демократије“, јер би то довело до убедљиве мајоризације на штету хришћана, те је утврђен паритет и у законодавној, и у главним извршним функцијама.

Поуке прошлости

После споразума у Таефу нико није био сасвим задовољан постигнутим компромисом, али нико се није усуђивао ни да тврди како је мир гори од рата који му је претходио. Нужност је победила заносе, осећања и амбиције.

Избор новог шефа државе био је веома тежак. Најозбиљнији кандидат, који је обавезно морао да ужива подршку Сирије, јер су јој и САД и СССР признали конструктивну улогу у смиривању прилика, био је посланик Рене Муавад. Он је, међутим, убијен у нерасветљеном атентату само неколико дана после конференције, тј. заседања Парламента у Таефу. Генерал Мишел Аун, који се као главни командант остатака регуларне армије прогласио и за премијера (пошто је претходни такође убијен, а нови није могао да буде изабран пре заседања у Таефу), одбацио је закључке тог мировног скупа и утврдио се у малој области крај Бејрута. Када је, ипак, изабран нови председник Републике – Елиас Храви, почеле су припреме за обрачун са онима који не прихватају нове односе у земљи, првенствено са генералом Ауном и његовом војном формацијом без стране подршке. Тек у октобру 1990. то упориште отпора је разбијено, а генерал је побегао у француску амбасаду и добио азил за каснији одлазак у Париз. И војно крило хришћанске десничарске организације Фаланге пружало је мањи и

краћи отпор, али је, на крају, прихватило да се већи део тих одреда прикључи реорганизованој Либанској армији.

Као велики проблем после Таефа појавило се тумачење појединих важних одредаба постигнутог споразума. Док су либански вођи и сиријски помагачи расправљали о припремама предвиђеног сиријско-либанског уговора, о новим изборима итд., Израел је на југу земље поново учвршћивао своју „тампон-зону“, настављајући да снабдева и плаћа Јужнолибанску армију као своју истурену граничарску војску.

У мају 1991. Сирија и Либан су закључили Споразум о братству, сарадњи и координацији. Тим актом Сирија се одрекла претензија на присаједињење Либана – које је гајила од самог свог и либанског ослобођења од француског колонијализма, и признала Либан као суверену и независну државу, али је успоставила са њим неке органе за координацију и сарадњу, као што су двојни председнички савет и разне ресорне комисије, што све прилично личи на конфедералне везе.

Крајем лета 1992. одржани су у Либану парламентарни избори, први после 20 година, а готово три године после заседања у Таефу. Маронитске вође су позивале бираче да бојкотују изборе, јер су се одржавали под сиријском контролом, али одзив је био довољан за конституисање новог парламента с паритетним саставом.

Од октобра 1992. делује јединствена либанска влада, чији је премијер саудијски милионер либанског порекла Рафик Харири. Он је свој кабинет представио као технократску екипу која треба да обнови Бејрут и целу земљу. Премијер је и издашни донатор за циљеве обнове, али и купац многих плацева, полусрушених објеката и имања. Харири је основао и Фонд за развој, апелујући и на прилив иностраног капитала. Велики послови су се очекивали, али је остварен само мали део тих очекивања. Наиме, ни рапатријација либанског капитала, ни страна улагања, ни враћање Либана привредном напретку не одвијају се према очекивањима.

Просперитет је само последица стабилности, а Либан, и поред државно-политичке реконструкције и мирења зараћених страна, тешко лечи предубоке ране и питање је кад ће – и да ли ће уопште – повратити некадашњу стабилност и просперитет.

Цена најмрачнијих страница либанске и јужнословенске историје још се не може ни сагледати, а камоли прецизно израчунати. Пред нејасном будућношћу јасне су само поуке прошлости.